
МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 378.1

Ю. М. Атаманчук

доктор педагогічних наук, доцент
Класичного приватного університету

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

У статті автором здійснено аналіз теоретичних аспектів формування механізмів, за допомогою яких здійснюється вплив держави на процеси реформування системи управління вищою освітою в Україні. Підкреслено роль і необхідність упровадження наукових результатів в освітні стандарти, що сприятимуть не тільки удосконаленню навчально-виховного процесу, але й подоланню перешкод у роботі ВНЗ.

Ключові слова: вища освіта, державне регулювання, вищі навчальні заклади, конкуренція, механізми державного управління, управління вищою освітою.

Постановка проблеми. У системі вищої освіти нині відбуваються перетворення, які пов'язані з постійною адаптацією до змінних умов зовнішнього середовища.

Система вищої освіти проникає в усі сфери життя людини, а найчастішим є її зв'язок із розвитком ринку праці держави. Необхідною умовою є якісна перебудова системи державного регулювання в освітній сфері, яка передбачає застосування сучасних методів і концепцій державного управління.

Значна частина проблем у системі вищої освіти спричинена економічними чинниками, постійними політичними кризами та неспроможністю органів державної влади своєчасно приймати ефективні управлінські рішення.

Регулювання вищої освіти як одна з функцій управління освітнім сектором розглядається як спосіб досягнення визначених державою соціально-економічних цілей шляхом науково обґрунтованого впливу на систему вищої освіти.

Ефективне управління освітою – запорука процвітання освітньої галузі, а освіта є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального й економічного розвитку держави і суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певну увагу питанням управління освітою приділяли В. Андрущенко, Ю. Атаманчук, В. Бакуменко, Л. Беззубко, В. Бобров, В. Кремень, В. Лутай, В. Луговий, В. Майборода та ін. Проте ринкові умови функціонування вищої освіти вимагають напрацювання нових механізмів діяльності держави у сфері управління вищою освітою.

Мета статті – здійснити науковий аналіз державного управління в галузі вищої освіти та шляхи її вдосконалення.

Завданнями є:

- проаналізувати класифікацію методів державного управління в освітній сфері;
- визначити стратегічні завдання держави у забезпеченні розвитку системи вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У галузі освіти механізм управління являє собою процес узгодженого впливу суб'єктів управління на галузь освіти.

Необхідність державного регулювання системи вищої освіти визначається двома складниками:

- неспроможністю ринку надати послуги в повному обсязі та певної якості;
- відмовою від «жорсткого» адміністративного управління системою вищої освіти.

Регуляторна діяльність держави може реалізовуватись на етапах планування, мотивування, організування та включає регламентацію й упорядкування соціально-економічних процесів у сфері вищої освіти, спрямування їх у певних напрямках відповідно до визначених цілей і пріоритетів, усунення суперечностей, перешкод, відхилень шляхом відповідних заходів. Цілі і принципи державного регулювання освітньої діяльності впливають із загальнодержавної політики і її складової частини – гуманітарної політики [1, с. 6].

Однак державне регулювання системи вищої освіти має починатися з визначення стратегії розвитку вищої освіти.

Пріоритетами вищої освіти на сучасному етапі визначено:

- забезпечення рівного і справедливого доступу до якісної освіти;
- створення нової моделі економічної діяльності ВНЗ, яка базується на солідарній участі держави, бізнесових кіл і громадян;
- узгодження системи вищої освіти із вимогами Болонської декларації;
- підвищення конкурентоспроможності української науки та її інтегрованості у світовий науковий процес;
- розширення автономії ВНЗ [2, с. 3].

Коло завдань, які стоять перед державою у сфері регулювання вищої школи, широке, зокрема, це оптимізація мережі ВНЗ і впорядкування їхніх відокремлених структурних підрозділів, підвищення якості освітніх послуг, створення максимально професійної та незалежної системи ліцензування й акредитації, яка б діяла в інтересах споживачів освітніх послуг, всебічна підтримка наукової діяльності. Також невирішеними залишаються проблеми розширення прав ВНЗ щодо розподілу фінансових ресурсів, урізноманітнення джерел фінансування, прозорості та доступності для громадсько-державного контролю всієї їхньої академічної та фінансової діяльності [2, с. 6].

Найбільш актуальні програми розвитку системи вищої освіти пов'язані з двома моментами: інформатизацією вищої освіти і її гуманізацією. Це зумовлення виникло через зміну технологій вищої освіти і рівня розвитку суспільства загалом.

Система державного регулювання освітньої діяльності має будуватись за ієрархічним принципом, за яким спочатку встановлюються функції системи, далі визначаються напрями проведення економічної політики, що спрямовуються на реалізацію цих функцій, потім здійснюється підбір інструментів втілення в життя цієї політики, і, нарешті, розробляються заходи регулювання конкретних процесів [1, с. 5].

Методологія державного управління враховує дію економічних законів та охоплює сукупність підходів, цілей, принципів, форм і методів впливу державних органів на систему вищої освіти через комплекс стимулів, важелів, регуляторів. У Законі України «Про вищу освіту» викладені принципи, на яких ґрунтується державна політика у галузі вищої освіти, а також шляхи її реалізації.

Суб'єктами державного регулювання вищої освіти є Верховна Рада України, яка визначає державну політику у галузі вищої освіти, Президент України, Кабінет Міністрів України та Міністерство освіти і науки України, інші центральні органи виконавчої влади, органи місцевого і громадського самоврядування.

Як повноправний суб'єкт ринку освітніх послуг, держава покликана адаптувати ринкові механізми, які об'єктивно проникають в освітньо-наукову діяльність ВНЗ, до специфіки освітньої сфери. У цій складній соціально-економічній системі держава реалізує функції недопущення і нейтралізації негативних впливів ринку.

Не варто абсолютизувати ринкові відносини, які є практичним утіленням ліберальної ідеології. Формуючи основи державного регуляторного механізму, треба зважати на те, що ринок – це потреби сьогодення, а освіта закладає основу довгострокового розвитку країни. Основна проблема полягає у встановленні раціональних меж державного регулювання в умовах зростаючої автономії ВНЗ, вдосконаленні діючих і виробленні нових механізмів державного регулювання вищої школи, адекватних сучасним тенденціям розвитку освітнього ринку.

Держава має забезпечити виконання вищою освітою стратегічної функції – фор-

мування інтелектуального капіталу нації, а економічні механізми у цій сфері мають спиратись на стабільне і прогресивне законодавство і мінімально бути об'єктом державного впливу.

Необхідно зазначити, що Міністерство освіти і науки України – один із найбільших в Україні розпорядників бюджетних коштів, його щороку фінансують за більш ніж 20 «захищеними» статтями.

Таким чином, спостерігається ситуація, коли під час очевидного зростання фінансування міністерства сфера вищої освіти суттєво недофінансовується. І при цьому ВНЗ звинувачують у заробітчанстві, бізнесі тощо, хоча, на відміну від загальноосвітніх закладів, ВНЗ спроможні значною мірою «заробити на себе». Для цього треба законодавчо визначити і врегулювати підприємницьку діяльність ВНЗ [4].

Але, на жаль, чинна модель державного управління вищою освітою не повністю відповідає сучасним вимогам демократичності: поширення впливу громадської думки на прийняття адекватних управлінських рішень. Недостатньо ефективно проводиться моніторинг якості вищої освіти, а також оцінювання діяльності вищих навчальних закладів та оприлюднення його результатів. Ці проблеми посилюють необхідність державного втручання в розвиток вищої освіти.

Кардинальне оновлення змісту освіти є чи не найскладнішим завданням сучасного державного управління галуззю. Тому для формування державно-суспільного управління потрібне дотримання не тільки взаємного інтересу суб'єктів, але й взаємних зобов'язань, відповідальності. Механізми державного управління виконують регулюючу й мобілізуючу функції, що виявляється в активізації суб'єктів управління та зміні їх цільових і ціннісних настанов у процесі проектування змін в освіті, забезпечує зв'язок і взаємозумовленість управлінських рішень [3].

Таким чином, нині держава в галузі вищої освіти виконує роль законодавця, частково фінансиста і перевіряючого, що зовсім недостатньо для виконання освітою своєї високої місії – забезпечення суспіль-

ства високоосвіченими людьми. Дослідники освітянської проблематики доходять висновку, що в Україні ще й досі в освітніх реформах вбачають засіб вдосконалення адміністрування, а не базис стратегій суспільної і державної розбудови. Держава продовжує керувати освітою, нерідко застосовуючи методи планово-адміністративного розподілу ресурсів. Керівництво держави, крім адміністративного контролю за навчальними програмами, інших засобів з метою збереження високого загального рівня освіти не використовує. Тим часом світовий досвід вказує на те, що контролювати треба процедури, а не зміст освіти [4].

Висновки і пропозиції. Отже, підвищення ефективності системи державного управління в галузі вищої освіти можливе через посилення державного контролю за ринком освітніх послуг. Адже попит студентів та їхніх батьків на вищу освіту задовольняється ВНЗ, які пропонують їм навчальні місця. Ринок освітніх послуг функціонує на засадах конкуренції між значною кількістю бажаючих здобути вищу освіту і ВНЗ, що сприяє більш ефективному розподілу ресурсів. Держава є повноправним суб'єктом такого ринку освітніх послуг. Вона виконує функції створення умов для його фінансування, вживає заходів щодо недопущення й усунення негативних проявів ринкових відносин в освітній сфері, вирішує проблеми у сфері освіти, які не можуть бути вирішені через ринкові механізми. Політика держави в цій галузі має бути максимально узгодженою з інтересами всіх суб'єктів ринку освітніх послуг. Держава має бути гарантом виконання освітою її високої місії – формування інтелектуального капіталу нації.

Разом з тим вважаємо, що зміни в системі управління вищою освітою мають відбуватися дуже виважено, адже від цього залежатимуть не тільки якісні зміни в навчально-виховному процесі, але і розвиток держави загалом.

Список використаної літератури:

1. Антошкіна Л.І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти : автореф. дис. ... докт. екон. наук :

- спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / Л.І. Антошкіна. – Київ, 2006. – 28 с.
2. Вакарчук І.О. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи / І.О. Вакарчук // Вища школа. – 2008. – № 3. – С. 3–18.
 3. Домбровська С.М. Механізми реалізації державної політики в галузі вищої освіти / С.М. Домбровська // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 2. – С. 107–113.
 4. Кобець А.С. Роль держави у функціонуванні ринку освітніх послуг / А.С. Кобець // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2011. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_8_4.

Атаманчук Ю. М. Государственное управление высшим образованием в Украине

В данной статье автором осуществлен анализ теоретических аспектов формирования механизмов, с помощью которых осуществляется воздействие государства на процессы реформирования системы управления высшим образованием в Украине. Подчеркнута роль и необходимость внедрения научных результатов в образовательные стандарты, способствующие не только совершенствованию учебно-воспитательного процесса, но и преодолению препятствий в работе вуза.

Ключевые слова: высшее образование, государственное регулирование, высшие учебные заведения, конкуренция, механизмы государственного управления, управления высшим образованием.

Atamanchuk Yu. State management of higher education in Ukraine

In this article, the author analyzes the theoretical aspects of the formation of mechanisms by which the state's influence on the processes of reforming the system of management of higher education in Ukraine is carried out. The role and necessity of the introduction of scientific results in educational standards, which will promote not only improvement of the educational process, but also overcoming obstacles in the work of higher educational institutions, is emphasized.

Key words: higher education, state regulation, higher educational establishments, competition, mechanisms of state administration, management of higher education.